

BÉKÉS GELLÉRT
Bánáti naplójegyzetek
1975 júliusában.

1.

Alig hagyjuk el Belgrádot, az északnak futó autóút eléri Bánát kapuját, a hatalmas méretű Duna-hidat.

Vasúton, autón vagy gyalogszerrel – szüntelen folyik itt a népvándorlás. Hat évvel ezelőtt¹ nyugatabbra, Péterváradnál, Újvidék alatt, egy régebbi Duna-hídon robogott át velem a gyorsvonat. Akkor a bácskai magyar papokat látogattam meg, most, hogy saját püspökük van, a bánátiak hívtak meg teológiai és lelkipásztori eszmecserére. A bánáti hídfőnél az út kettéválik: a keleti ága Pancsovának tart, az északi ág Bánát jugoszláviai felének szívébe visz, Nagybecskerekre, a mai Zrenjaninba, házigazdámnak, az új magyar apostoli adminisztrátornak székhelyére. A viszontlátás baráti beszélgetésének örömeiben sem vétjük el az irányt, hiszen maga a püspök ül mellettem és az autót vikáriusa vezeti.

A híd töltéséről egyszerre megnyílik előttem nyári pompájában a bánáti síkság. Mintha tiszaháti vidéken járnánk, pedig még jóval Titel alatt vagyunk. De talán itt mégsem nő akkorára a kukorica, mint északabbra, a Tisza mentén, vagy odaát a Bácskában. A magyar falvak is ritkébbak itt, mint Szeged alatt, Kanizsa vidékén.

Aratnak éppen, vagy már learattak. A tarlót haragoszöld kukoricatáblák váltják fel. Itt-ott, a szikes enyhe dombhajlaton, legelő birkanyáj a nyári délután arany ragyogásában. Az út mentén, takaros falvakban, kettős jegenyesor zászlait lengeti a keletről támadt szél. Mintha

Hunyadi és Kapisztrán lándzsás vitézei körül sorakoznának fel a rongyos keresztések. Folyóvízhez érünk. A Béga-csatorna!

Végre a magam szemével látom, amiről – közel ötven éve – először hallottam földrajz órán az iskolában. Talán azért hangzott már akkor is olyan kedvesen ez a név, mert a gyermeki képzeletben a békát idézte. Kuruttyoltak is szívük szakadtából a Béga békái a parti sás közt. Nyugovóban volt már a nap, mire a csatorna töltése mögött, a fák közt felbukkantak Nagybecskerek tornyai.

2.

Tornyok? Igen, a katolikus templom újromán tornya, meg a szerb templomok késői barokk tornyai, na meg itt-ott egy-egy tornyokkal vetekedő modern épület ormóttan beton tömege. De túl valamennyin a rádió tornyának magasba szökő vasváza. Hűséges távlati képe annak, ami ma Nagybecskerek. Mintha a régi Kecskemét vagy Félgyháza változatát látnám itt kisebb méretekben. Alföldi mezőváros, földszintes, helyenként egyemeletes polgári házakkal.

Egyszerre a megboldogult Várady Imre jut eszembe. A magyar irodalom tanára a bolognai egyetemen, aki hosszú éveken keresztül volt munkatársunk, itt született valamelyik öreg házban. A főutcán lassítunk. Mintha az autó is meghökkenne attól a tíz-egynéhány emeletes ormóttan épülettől, amely valami ablaktalan beton tömbbel a tetején fenyegetően emelkedik fölénk. Állítólag víztartálynak szánták.

Azzal a rossz érzéssel tekintek föl rá, hogy egy szép napon rászakad a városra és özönvizével elsodorja a főutca más idők emlékét őrző ódon házait. Mit szólna ehhez Imre bácsi, ha én magam is megütközöm rajta!

A város központjában vagyunk, a főtéren. A régi és az új zavaros keveredését itt érezni leginkább. A beton épülettel szemben ott áll majolika-díszes magyarkodó modorában a századfordulón épült városháza.

Akárcsak a legtöbb alföldi városban, de szegényesebben, kellőbb mértéktartással. Az oromzat sárgás majolika díszei közé odatűzték a politikai hatalom jelvényeit. Alig néhány lépésnyire, a főtérré nyíló utcában, a párt modern székháza: kertes, levegős, jó ízléssel készült épület. Semmi köze az ijesztő beton víztoronyhoz.

Utcára nyíló kertjében Zrenjanin Zsarko életnagyságú bronzszobra, akiről 1946-ban az új nevét kapta a város. Néptanító volt és partizánként harcolt a megszálló német csapatok ellen. 1942 novemberében, halálra sebezve, hogy kezükre ne kerüljön, önkezével vetett véget életének. Előre lendülő alakja a jövőbe indulás kifejező szimbóluma. De hová visz ez a jövő?

3.

A városházával átellenben, a főtérré néz az újromán ízléssel épült katolikus templom is. A századfordulón városi plébánia tágas templomának szánták –, ma püspöki székesegyház. A megújult liturgia igényeihez alakított szentélye már ennek a jele. Igen, a bánáti katolikusoknak, ha még csak apostoli adminisztrátor rangján is, ma tulajdon püspökük van. Az adminisztratúrát az ősi Csanád egyházmegye Jugoszláviához csatolt részén – 67 plébániával és kétszázhezernyi hívővel – már az első világháború után megszervezte a Szentszék. Az egyházmegye nagyobbik része, Temesvár körül 160 plébániával, Romániához került.

Temesváron ma szintén magyar apostoli adminisztrátor van. Szeged, Csanád jog szerinti utóda, csak 33 plébániát örökölt meg az ősi egyházmegyéből. A bánáti apostoli adminisztratúra azonban még a második világháború után is a belgrádi érsektől függött – Géczy Tibor, ma az új püspök vikáriusa, volt akkor a pro-vikárius –, csak a diplomáciai kapcsolatok helyreállítása után, 1971 decemberében nevezhette ki a Szentszék az első önálló püspököt, Jung Tamás személyében. Ma alig több mint százezer híve van, javarészen magyarok, mert a másik százhezernyi sváb katolikust a háború után áttelepítették Németországba.

Német családnevekre azért itt-ott rábukkanni, de ezek viselői többnyire az értelmiséghez tartoznak és már a háború előtt is magyarnak vallották magukat. De hol van ma már az egykori magyar város? Nagybecskerek főutcáján alig hallani magyar szót. A régi város tízezernyi magyarja könnyebben megtanulta a mai ötvenezer szerb lakos nyelvét.

4.

Papjaihoz, apácáihoz hívott meg az új püspök Bánátba. A hívekkel külföldi pap ne foglalkozzék –, ezt nem szívesen látja a kormány. A papokkal a templom egyik oldalhajójában ülünk össze, a hős falak közt, mert a földszintes plébánián, ahol most egyébként a püspök is lakik, alkalmas hely nincs, a hitoktatásra szánt tágas szoba a szomszédos épületben nem elég levegős ennyi embernek a júliusi melegben.

Van itt magyar pap Bánát minden szögletéből: a Tiszahát egykor színmagyar községeiből és a kevert lakosú mezővárosok plébániáiról éppúgy, mint a déli szórvány-falvakból vagy az Al-Duna egy elszigetelt csángó településéről. Oda még a múlt században települt át több száz moldvai csángó család, de nem jutottak valami jó földhöz, sokan kivándoroltak közülük, s ma már csaknem a felére csökkent a számuk. Magyar papot, apácát azért ők is adtak az egyháznak. A püspök is közülük való.

Mi másról beszélhetnénk a papokkal, mint a zsinati teológia és a lelkipásztorkodás mai kérdéseiről?

Kevés magyar nyelvű teológiai írás kerül a kezükbe. A Bácskában szerkesztett Hitélet értékes segítsége a lelkipásztori munkának, de a papi továbbképzés korszerű eszközei hiányoznak. Pedig a vallástalan közszellem terjedésével ma már a földműves nép is korszerű vallási tájékoztatásra szorul, nem is szólva a fiatalabb munkásrétegről és az értelmiségről, akik – ha még nem fordultak el az egyháztól – értelmes teológiai választ s nemcsak atyai buzdítást várnak világnézeti kérdéseikre.

Elemi fokon sikerült kiépíteni a plébániai hitoktatást, de a felnőtt ifjúság vallási nevelése terén, a sajátos körülmények miatt is, még nagy a tanácstalanság. A nővérek egykori nagy iskolája ma az államé. A német-ajkúakat jórészt kitelepítették, s aki megmaradt, az sem fiatal már. De a fiatalabbja annál életrevalóbb: ki kántor, ki sekrestyés, ki meg hitoktató, vagy mindez együttesen – és hozzá még a plébánia háztartása. Öröm látni, hogy a fiatalok mögött a más világban felnőtt idősebb nővérek sem maradnak el. Szegény egyházban, szegény nővérek szándékát boldog Isten bírja!

5.

Muzsla, ez az erősen magyarlakta község ma annyira egybeépült Nagybecskerekkel, hogy szinte már külvárosának tekintik. Éppen megkezdődött a vasárnapi mise, amikor Tamás püspökkel a templomba érünk. Meghúzódnak hátul a nép közt, hogy ne zavarjuk a papot prédikációja közben. A mindennapi kenyér –, aratás idején mi másról is szólhatna ennek a földműves népnek? Tudják ezek jól, hogy Isten áldására éppúgy szükségük van, mint kétkezi munkájukra.

Főként most, hogy az eső puhára áztatta a földeket és a nehéz gépek belesüppednek a nedves talajba. Bizony, emberi erőfeszítés nélkül a gépesítés korában sem lehet boldogulni, s ahol embereknek helyt kell állnia, ott jó szándék, lélek is kell hozzá. Emberé a munka, Istené az áldás.

A pap ízes beszédébe itt-ott szokatlan szó, idegenszerű kiejtés csúszik. Szlovén szerzetes – súgja fülembé a püspök. A nyugati végekről jött, hogy egy hiányzó magyar pap helyére álljon. Mint István király idejében Gellért és szerzetestársai, megtanult magyarul, hogy pásztora legyen ennek az elárvult népnek. Fiatalabb társa még csak töri a nyelvünket, de lelkesen prédikál az is. Sajnos, kevés a hivatás a magyarok között. Mise után, amikor megszorítom Zorkó atya kezét, nem állom meg, hogy meg ne öleljem.

Ez az ember megértette, hogy Isten népe, minden eltérő nemzeti tulajdonság ellenére is egy család. Az egyháznak, úgy érzem, csak akkor lesz jövője ezen a földön, ha ezt a sokfajta népet, magyart, szerbet,

horvátot, meg a déli hegyvidék egyszerű telepeseit Isten nagy családjának testvéri közösségébe tudja gyűjteni. Nyelv, történeti hagyomány, műveltség különbözhet – különbözzék is a népek tarka virágos mezején –, de emberségesebb életet csak egyetértés teremthet.

Bárcsak sok ilyen Zorkó atyát adna Isten Bánátnak, hogy a fiatal magyarokban felébressze a hivatás lelkét!

6.

A kereszténység múltja különben Bánátban egyidejű a magyar kereszténység eredetével. Alig negyedszázaddal Vajk megkeresztelése után ide is eljutnak István hithirdetői. Akkor még Ajtony volt itt az úr – és István király egyesítő politikájával szemben az is akart maradni vitathatatlanul. Még a királyi sószállítmányt is megvámolta, amit az erdélyi sóbányákból dereglyén szállítottak a Maroson a Tiszáig. István egyik vezérét, Csanádot küldi Ajtony ellen.

Rév-Kanizsánál – ahol éppen ezekben a napokban először avattak hidat – átkel seregével a Tiszán és váratlan éjszakai támadásával megveri Ajtony népét. Marosvár akkor kapja Csanád nevét. Ajtony idejében volt már ott néhány görög szerzetes, de a vidék magyar pásztornépe voltaképp csak akkor keresztelkedett meg, amikor István, 1030 táján, Gellértet küldi Csanádra püspöknek.

Gellért az egyik jellegzetes típusa az ezredforduló szerzetes hit-hirdetőjének. A világtól elvonult szemlélődés és az evangéliumot hirdető buzgóság sajátosan keveredik életében. Eredetileg a velencei Szent György kolostor szerzetese. A szentírás érdeklő és főként Szent Jeromos műveit tanulmányozza, aki a Biblia elterjedt latin szövegének, a Vulgátának fordítója volt. A Szentföldre készül, hogy Jeromos munkái után kutasson, de alighogy kifut a velencei gálya az Adriára, vihar támad és a hajót Zarában veti partra.

Gellért ott találkozik István király Rómából visszatérő követeivel, akik biztosabb utat ígérve a Dunán, magukkal viszik magyar földre. Gellért akkor még nem sejtí, hogy sorsa immár el van jegyezve a magyar néppel. Istvánnak az egyház és az ország felépítésében szük-

sége van a kiművelt emberfőkre: apostoli buzgósága Gellértben is tüzet fog és a király mellett maradva, elvállalja Imre herceg nevelését.

De a királyi udvarban is szerzetes marad, s mihelyt Imre felnő, Gellért visszavonul Bakonybélbe remetének. Onnan küldi az apostoli király a dunántúli monostorokból összegyűjtött tizenkét szerzetes élén Csanádra püspöknek. Akkor már ő is és társai közül többen is beszélnek magyarul. Bejárják a Tisza-Maros szögét, egyszerű, jórészt fából épült egyházak, kis monostorok körül összegyűjtik a népet és Krisztushoz teríték.

Az első kolostort maga Csanád vezér, az új ispán építteti Szent György tiszteletére az orozslámosi dombon, ahol legyőzte Ajtonyt. De a tatárok, kunok, törökök vihara valamennyit elsöpörte, csak – Kanizsától délre – az aracsi kolostor romjai állnak még. Azok is elhagyatva –, a nép Pusztatemplomnak nevezi. Csak újabban törődnek ezzel a műemlékkel. Pedig mennyivel több ez annál! Homlokzatának román-ívű kapujával és ablakrózsájával, kereszthajójának és apszisának megtört kőbordázatával, csonka tornyának kora-gótikus ablaksze-meivel ma is Bánát ezeréves kereszténységét hirdeti.

7.

Rövid szabadkai látogatásomról visszatérőben, éppen bérválásra érkeztem Kanizsára. Van Kanizsa a Tisza bácskai partján is, de – nyilván a török háborúk idején – azt Magyar-Kanizsának, a bánátit Török-Kanizsának nevezte el a nép. Ma az új Erzsébet-híd kisebb méretű mása köti össze a kettőt. De Magyar-Kanizsáról széles árterületen hosszú töltés visz fel az új hídra, míg Török-Kanizsa magas partjai a Tisza sodrásában állnak.

A kicsiny barokk templom – a parttól egy kőhajításnyira – nem is a folyóra, az egykori uraság kastélyának gondozott parkjára néz. Szombat délután: az ünnepi készülődés lázasan folyik a templomban éppúgy, mint az ódon plébánia konyháján. A fiatal plébános – Rómában tanult – egy szorgos kis nővér segítségével hetek óta oktatja a gyermeksereget, de köztük nem egy felnőttet is. Most itt vannak mindnyájan, bérválkozók és bérmaszülők, a virágfüzérrel díszített templom-

ban, hogy a püspök tanítását is meghallgassák és szentgyónáshoz járuljanak.

Éjszaka vihar vonult át a Tisza fölött, de vasárnap reggelre már napfényben tündökölnék a pocsolyák. A nép is ünneplőben, de inkább városiasan. Ott gyülekeznek a templom körül. Régóta nem járt itt püspök, a százat is meghaladja a bér málkózók száma. S hozzá még a bérmaszülők, meg a rokonság.

Ennyi népnek még kétszer ekkora templom is kicsiny volna. Pedig itt is, mint másutt a Bánátban, fogyóban van a magyarság. Nemcsak a kivándorlás miatt. Kevés a gyermek. Ma legalább még egyszer ennyi-nek kellene bér málkoznia. S az intő püspöki szóra, mintha most a nép is tudatára ébredne bajának, mert amikor felzúg az újjáteremtő Lélek segítségül hívása, beleremegnek a templomablakok.

8.

Az ünnepi ebédre a két szomszédos szerb pap is hivatalos, feleséges-tül. Magyarul egyikük sem tud.

Végre az idősebbel, aki viola övet visel, szót értek – angolul. János pápát dicséri, megbékélését Atenagorász pátriárkával, és a római egyház zsinati megújulását. Becsüli a magyar papok lelkipásztori munkáját. Nem titkolja: az ortodox hagyomány és a liturgia őrzése egymagában már nem elég ahhoz, hogy az egyház betöltse hivatását a mai világban. De nem éppen emiatt volna jó, ha nem csak a fehérasztalnál találkoznánk?

Meglepetésemre két fejkendő nővért fedeztek föl az asztal végén, a századforduló parasztlányainak egyszerű munkaruhájában. Eddig a háziaknak segítettek a konyhán, most végre ők is asztalhoz kerülnek.

Charles de Foucauld, a Szahara remete-misszionáriusának kis nővérei – hogyan kerülnek ezek ide a Tisza partjára? Még nagyobb a meglepetésem, amikor enyhe franciás hanglejtéssel, de magyarul hallom őket beszélni. Az egyik csaknem hibátlanul formálja az egyszerű magyar mondatokat. Hamar észrevenni, hogy műveltségük meghalad-

ja az átlagosat. Régebben még az angol vagy a német szóra is nehezen kaptak a *grande nation* fiai. Művelt európaiaktól ők várták el, hogy beszélje a nyelvüket: ez volt kultúrájának a mértéke.

Most itt a Tiszánál magyarul tanulnak, mert szolgálni akarják a kisebbeket, a szegényeket, az elhagyatottakat. A „világhódító kereszténység” fegyvere ma újra a szeretet alázata. Vajon megérti Bánát sokfajta népe ezt az örökké mai evangéliumot?

9.

Lemenőben a nap odaát Magyar-Kanizsa fölött. A Tisza partjáról, Szeged felől méla ősi dallamot hoz az esti szél.

*Hej halászok, halászok, merre mén a hajótok?
Török-Kanizsa felé viszi a víz lefelé.
Hej halászok, halászok, mit fogott a hálótok?
Nem fogott az egyebet, vörös szárnyú keszeget.*

Nem, a szegedi halászok ladikjait ma nem sodorhatja a Tisza Kanizsa felé. Pedig a vörös szárnyú keszeg se nem magyar, se nem szerb, de még nem is marxista vagy keresztény, ortodox vagy katolikus – csak egyszerűen tiszai. És a Tisza, mint az emberi élet, átfolyik a határon.

(1975)

Jegyzet:

1 Vö. *Bácskai jegyzetek*. Katolikus Szemle 1969 (24)

(*Nyugati Magyar Esszéírók Antológiája, EPMSz, 1986*)